

POVILAS SENŪTA

Vytauto Didžiojo universitetas

KETURI PAGRINDINIAI JACQUESO LACANO PSICHOANALIZĖS KONCEPTAI

The four fundamental concepts
of psychoanalysis by Jacques Lacan

SUMMARY

In this article the four fundamental concepts of the psychoanalysis by Jacques Lacan are analysed: the unconscious, the desire, the repetition and the transference. The key concepts of psychoanalysis were created by the originator Sigmund Freud, however later their meanings substantially changed, and it was the French psychoanalyst J. Lacan who had the greatest influence on these changes. His „return to Freud“ was an attempt to conceptualize psychoanalysis afresh, by rethinking, first of all, the key concepts. The unconsciousness and the desire in the works of J. Lacan assumed a poststructuralistic meaning, binded with the language and the socium – the Big Other, while the repetition and the transference reflected the symbolic idea of the new generation of psychoanalysis.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojami keturi svarbiausi Jacqueso Lacano psichoanalizės konceptai: sąjmonė, geismas, pakartojimas ir perkėlimas. Kertinės psichoanalizės sąvokos buvo sukurtos jos pradininko, Sigmundo Freud, tačiau vėliau jų reikšmė gerokai pakito, ir daugiausia įtakos šiems pokyčiams turėjo būtent prancūzų psichoanalitikas J. Lacanas. Jo „sugrįžimas prie Freud“ buvo bandymas iš naujo conceptualizuoti psichoanalizę, permąstant pirmiausia pagrindines jos sąvokas. Sąjmonė ir geismas J. Lacano darbuose įgavo poststruktūralistinę, su kalba ir sociumu – Didžiuoju Kitu – susietą reikšmę, o pakartojimas ir perkėlimas atspindėjo simbolinę naujos psichoanalizės kartos idėją.

RAKTAŽODŽIAI: Jacquesas Lacanas, psichoanalizė, sąjmonė, geismas, pakartojimas, perkėlimas.

KEY WORDS: Jacques Lacan, psychoanalysis, unconscious, disere, repetition, transference.

IVADAS

Jacquesas Lacanas (1901–1981) „tikriausiai yra svarbiausias psichoanalitikas po Sigmundo Freudo (1856–1939), psichoanalizės iniciatoriaus ir steigėjo. Kontraversiškas J. Lacano darbas transformavo psichoanalizę ir kaip teoriją apie sąmonę, ir kaip klinikinę praktiką“¹. Jo teorijos turėjo įtakos humanitariniams, socialiniams, politiniams mokslams, kino, literatūros, feminizmo ir lyties studijoms.

Nors Lacanui dar gyvam esant jo teorijos buvo dažnai vadinamos nefilosofinėmis, Slavojus Žižekas kelia klausimą – „kas, jei Lacano teorinė *praktika* apima *sugrįžimą prie filosofijos*?“² Jo manymu, „būtent Lacanas pradeda „postmodernų“ lūžį, tematizuodamas tikrą, trauminę branduolį, kurio statusas lieka labai ambivalentiškas: Tikrovė priešinasi simbolizacijai, tačiau tuo pat metu yra simbolizacijos padarinys. Būtent šia prasme galime teigti, jog dekonstrukcionistai iš esmės vis dar yra „struktūralistai“ ir kad vienintelis „poststruktūralistas“ yra Lacanas, teigiantis malonumą, kaip „tikrą Daiktą“, kaip centrinę negalimybę, aplink kurią struktūruojamas kiekvienas reikšmės tinklas“³.

Užaugęs vidurinėsios klasės katalikiškoje šeimoje Monparnase, Paryžiuje, J. Lacanas lankė prestižinę katalikų mokyklą, „Stanislovo koledžą“, bet nepasižymėjo dideliu religingumu. Jo mėgstamiausiu filosofu tapo ekskomunikuotas Baruchas Spinoza, vėliau Lacanui ir jo teorijų plėtočiai didelę įtaką darė Sigmundo Freudo darbai, siurrealizmas, Alexandre'o Kojevo, Edmundo Husserlio, Claude'o Levi-Stroso, Ferdinando de Saussure'o ir Romano Jakobsono idėjos⁴.

Veikiamas struktūralizmo ir deklaruodamas „sugrįžimą prie Freud“⁵, J. Lacanas iš esmės sukūrė unikalų psichoanalitinę ir filosofinę sistemą, kurios pagrindus išdėstė XI seminare, pavadin-tame „Keturi pagrindiniai psichoanalizės konceptai“. Šis seminaras svarbus ne tik tuo, kad jame buvo paskelbtos svarbiausios šio psichoanalitiko idėjos – tai buvo pirmasis seminaras po J. Lacano pasitraukimo iš „Paryžiaus psichoanalizės draugijos“ (*Société Psychanalytique de Paris*) 1953 m. Po šio pasitraukimo J. Lacanas, kartu su Danielu Lagache, įkūrė „Prancūzų psichoanalizės draugiją“ (*Société française de psychanalyse*). Išsilaisvinęs iš vis dar klasikinę psichoanalizę praktikuojančios draugijos, jis galėjo nevaržomai kurti naujas teorijas ir transformuoti senąsias.

Pradėdamas naują savo veiklos etapą, J. Lacanas grįžo prie esminių, jau S. Freudu suformuluotų psichoanalizės konceptų: sąmonės (*inconscient*), geismo (*désir*), pakartojimo (*répétition*) ir perkėlimo (*transfert*). Bet reikšmės, kurias šioms sąvokoms suteikė Lacanas, gerokai skyrėsi nuo tų, kurias joms priskyrė S. Freudas.

Naudodamasis S. Freudu sugalvotomis sąvokomis, bet kurdamas naują psichoanalizės teoriją, J. Lacanas ne tik nutolo nuo savo pirmtako, bet ir suvokė, kad „egzistencija yra kalbos produktas: būtent kalba suteikia daiktams egzistenciją, jie tampa egzistuojantys tik tuomet, kai yra šifruojami ar įvardijami kalba“⁵. Bandydamas šifruoti ar įvardyti psichinius procesus, psichoanalitikas visą dėmesį sutelkė į kalbą. Garsioji J. Lacano frazė „sąmonė yra struktūruota kaip

kalba⁶⁶ rodo, kad psichiniai sąmonės procesai turi tą pačią struktūrą, kaip ir kalba, vadinasi, norint juos suprasti, būtina suprasti ir pačią kalbą, jos veikimo principą.

Kad tai padarytų, J. Lacanui reikėjo sukurti trinarę psichikos plotmių teoriją – Įsivaizduojamą (*imaginaire*), Simbolinę (*symbolique*) ir Realų – šios plotmės leido geriau suprasti ne tik kalbą, bet ir tai, kas negali *tapti* kalba. Kita vertus, „teigdamas, jog sąmonė yra struktūruota kaip kalba, Lacanas turi galvoje ne tiek lingvistinę raišką, kiek bendrąją *ženklą struktūrą*. Sąmonės fenomenus Lacanas interpretuoja kaip ženklų struktūrą, kurios modelį pasiskolino iš Saussure'o struktūrinės lingvistikos.“⁶⁷

Ženklas šiuo atveju nenurodo į jokių konkretų „turinį“, o yra diferencinio ryšio su kitais ženklais rezultatas. Nors tai suartina J. Lacano psichoanalizę su Ja-

cqueso Derrida dekonstrukcionizmu, bet psichoanalizės teorija tuo neapsiriboja ir bando surasti kalbos struktūrai būdingus dėsnius, kurie lemia ženklų išsidėstymą kalbėjimo (*parole*) procesuose ir pačioje kalbos (*langue*) struktūroje.

Šių dėsnių paieškos ir nulėmė tai, kad Lacanas sukūrė visiškai naują žmogaus ir jį supančio pasaulio šifravimo, interpretavimo ir supratimo metodologiją, kuri leistų paaiškinti tai, kas yra iracionalu⁶⁸. Pagrindiniai J. Lacano psichoanalizės konceptai yra tarsi raktas, leidžiantis atrakinti duris, už kurių slypi *kitoks* požiūris tiek į psichoanalizę, tiek į filosofiją. S. Freudas daugiausia dėmesio skyrė psichoanalizės kaip atskiros mokslo šakos plėtojimui tam, kad suprastų psichines ligas, o J. Lacanas psichoanalizę praplėtė iki universalios disciplinos, įgalinančios paaiškinti daugybę žmogiškos veiklos procesų.

PASĄMONĖ

Pasąmonė S. Freudui buvo svarbiausias psichoanalizės konceptas, reiškęs mentalinę struktūrą. „Pasąmonės struktūra nėra išorinis sąmonės laukas, bet tai, kas visiškai atskirta nuo sąmonės.“⁶⁹ Freudas išskyrė tris psichikos sritis: sąmoningumą, ikisąmoningumą ir pasąmonę (kurios sąvoką jis vėliau pakeitė nesąmoningumo terminu). Pasąmonė su kitomis psichikos sritimis „susisiečia“ tik per iškraipymus. Psichoanalizės išradėjui ši struktūra – pasąmonė – reiškė sąmonei niekaip nepasiekiamą, belaikį ir vietos neturintį fenomeną, kurį galima „aptikti“ tik per jo iškraipytus pasireiškimus: kalbos riktus, sapnus, užmiršimus. Knygoje *Kasdienio gyvenimo psichopatologija* S. Freudas stengėsi įrodyti, kad

mūsų racionalumą sudrumsčiančios „klaidos“ kyla būtent iš pasąmonės. Tačiau pati pasąmonė jo teorijoje buvo psichinių, o ne kalbinių procesų darinys, koreliavęs su ikisąmoninga sritimi.

„Pasąmonė susideda iš neįsisąmoninto psichinio turinio. Tuo tarpu ikisąmoninė sritis yra tarsi priemenė, iš kurios nesunkiai patenkama į sąmonės „kambarį“, kitaip tariant, tai, kas joje slypi, nesunkiai gali būti įsisąmoninta. Tarp pasąmonės ir kitų dviejų psichikos dalių įsikūrę vadinamieji „cenzoriai“, kurie ir saugo asmenybę nuo nepageidaujamų impulsų, fantazijų, stabdo tiesioginę varų iškrovą“⁷⁰.

J. Lacanas iš esmės pakeitė šią sąmonės sampratą: jam „pasąmonė yra

suvokiama kaip mąstymas, kuris, priešingai karteziškajam projektui, neleidžia subjektui sutapti su savimi pačiu. Taigi modernus mąstymas subjekto sąvoką siejo su autonomišku ir racionaliū individu, o psichoanalizės teorijoje subjektas siejamas su sąsąmone kaip tam tikru minties procesu¹¹.

Teigdamas, kad „sąsąmonė yra Kito (*autrui*) diskursas“¹², J. Lacanas padaro didžiausią perversmą visoje psichoanalizės teorijoje, nes sąsąmonei ne tik suteikia kalbos struktūrą, bet ir įvardija ją kaip diskursą. „Taigi sąsąmonė – tai Kito diskursas. Čia Kitas nurodo tiek psichoanalitiką, kurio tarpininkavimas būtinas, norint „išversti“ sapnų ir simptomų kalbą pacientui, tiek kitybės ir svetimumo momentą, kuris glūdi ego sąsąmonėje ir kurio sąsąmoninga ego veikla negali inkorporuoti“¹³.

Suteikdamas sąsąmonei visiškai naują reikšmę, J. Lacanas pripažįsta, kad tiek froidiška sąsąmonės samprata, tiek froidiška psichoanalizė yra negrįžtamai prarasta¹⁴, nes neatkreipė dėmesio į tai, kaip kalba įtakoja žmogaus psichinius procesus. Pasak jo, „sąsąmonė yra subjekto kalbėjimo efektų suma“¹⁵, taigi, ir psichinius procesus reikia suvokti kaip kylančius iš kalbos. Būtent dėl to, kad sąsąmonė mums kalba, mes susiduriame su įvairiais iškraipymais, kurie neįsąmoninti kartais sukelia psichines traumas.

Tačiau vien tik tuo, bandydamas paaiškinti sąsąmonės fenomeną, J. Lacanas neapsiriboja, jis dar nori suprasti, kam

reikalinga sąsąmonės kalba. „Per kalbą išivaizduojamos plotmės subjektas (*moi*) yra socializuojamas, jis išsilaisvina nuo infantilios priklausomybės savo vaizdinio atžvilgiu ir įsitvirtina per komunikaciją su sociūmu. Kita vertus, subjektas nusavinamas bei pajungiamas Kito priklausomybei, nes kalba ne tik yra nukreipta į Kitą, bet Kitas visuomet jau kalba ja ir joje“¹⁶. Bet sąsąmonė, pasak Lacano, yra ne tik Kito diskursas, ji „yra struktūruota kaip simbolinė funkcija“¹⁷. Vadinasi, ji yra determinuota Simbolinės plotmės. Ne veltui „tikras Simbolinės plotmės subjektas Lacano yra vadinamas sąsąmonės subjektu: tai reiškia, jog sąsąmonė susiejama ne su instinktų ar impulsų sritimi, kaip manė Freudas, bet su simboliū funkcijū sritimi“¹⁸.

Labai apibendrintai galėtume sakyti, kad sąsąmonė yra simbolinis Kito diskursas, kurio mes negalime suprasti be „vertėjo“, nes negalime „žinoti“ simbolinės Kito funkcijos. Kadangi neegzistuoja jokia fiksuota signifikacija, mes visuomet jas kuriame atsižvelgdami į tai, kokioje struktūroje esame. Bandydamas suprasti, ką mums nori pasakyti Kito diskursas, verčiantis mus socializuotis ir jam paklusti, J. Lacanas prieina išvadą, kad „sąsąmonės kalba yra geismo kalba: individas kuria lingvistines artikuliacijas atsižvelgdamas tik į geismo kuriamą trūkumą ir stoką“¹⁹. Kitaip sakant, geismas yra ambivalentiškas – jis „sužadina“ sąsąmonę ir verčia ją „dirbti“, kad užpildytų savo paties sukurtą trūkumą.

GEISMAS

Nors S. Freudas manė, kad svarbiausias psichoanalizės terminas yra sąsąmonė, J. Lacanas su tuo nesutiko: „geis-

mas yra žmogaus esmė“²⁰. Tačiau kai jis „kalba apie geismą, jis neturi omeny ko nors kito, kaip tik sąsąmonės geismą.

Taip yra ne todėl, kad Lacanas manytų, jog sąmoningas geismas yra nesvarbus, bet tiesiog todėl, kad sąmonės geismas yra centrinė psichoanalizės sąvoka²¹. Kaip teigia Audronė Žukauskaitė: „Geismo sąvoka Lacano psichoanalizės kontekste užima tokią pat vietą, kaip ir reikšmės sąvoka poststruktūralistiniame kontekste. Geismas, kaip ir reikšmė, žymi sąmonės subjekto nukreiptumą, nuorodą į tai, kas nėra jis pats.“²²

Kaip ir sąmonės atveju, J. Lacanas nepriskiria geismo paties subjekto autonomijai: „žmogaus geismas yra Kito geismas“²³, taigi, čia susiduriame su Simbolinės plotmės ir Didžiojo Kito (*Autre*) įtaka:

Geismas taip pat yra santykis su Simbolinės plotmės Didžiuoju Kitu (*Autrui*). <...> Geidžiama ne tik to, ko nori Kitas, bet geidžiama tuo pačiu būdu; žmogus išmoksta geisti kaip kitas, lyg jis būtų kitas asmuo. Šis Kitas negali būti suvoktas nei kaip konkretus individas, nei bendrai kaip subjektas; veikia jis apibrėžiamas kaip socialumo, intersubjektyvumo sfera, kurioje subjektas suvokiamas skirtingumo pagrindu. Didysis Kitas yra simbolinės identifikacijos konstrukto dalis, žyminti žvilgsnį, su kuriuo subjektas susitapatina ir žvelgia į save tarsi kito akimis. Taigi čia susiduriame su egzistencijos filosofijoje aprašytu „susvetimėjimo“ fenomenu, kuris psichoanalizės teorijoje įgauna ne „moralinę“, bet veikia struktūrinę reikšmę: tai, jog subjektas suvokia save iš kito perspektyvos, panaikina sau tapatus ir sąmoningo subjekto sampratą ir jo vietą rezervuoja, „perbraukto subjekto“ sąvoką, kuri nurodo subjekto nesutapimą su savimi pačiu. Šitas atstumas arba neatitikimas tarp „tikro“ subjekto ir Sim-

bolinės plotmės „perbraukto subjekto“ ir yra geismo judėjimo sąlyga. Kitas įsisteigia kaip tai, kas pradeda geismą, tačiau kieno dėka geismas niekada nepasiekia galutinio tikslo.²⁴

Geismo sąvokoje, kuria J. Lacanas aiškiai norėjo parodyti subjekto formavimąsi per Simbolinės plotmės Didįjį Kitą, galime išskirti tris lygmenis – tai reikmė (*besoin*), reikalavimas (*demande*) ir geismas (*désir*). Reikmė gali būti suprantama kaip konkretaus objekto gavimas arba biologinių instinktų patenkimas, reikalavimas – tai įsivaizduojama galia, kuri nesiekia turėti konkretaus objekto, bet trokšta valdyti²⁵. Šiuos „patikslinimus“ J. Lacanas įvedė sąmoningai, norėdamas parodyti, kad geismas nėra nei biologinis instinktas, nei įsivaizduojama fantazija, kitaip sakant, kad geismas yra tai, aplink ką struktūruojamas kiekvienas reikšmės tinklas, bet kas negali būti įvardyta kalba. Nes pats geismas yra „santykis su Simbolinės plotmės Didžiuoju Kitu, su kuriuo požiūriu siekiama susitapatinti“²⁶. Šio santykio tikslas – formuoti subjektą, kuris negali daryti geismui jokios įtakos: „geismas yra sąmoninis, todėl pats subjektas negali reguliuoti jo krypties; veikia geismas formuoja subjekto tapatybę, jis pasako, „kas yra geistina“²⁷.

Klaustina: ar mes esame beginkliai prieš geismo hegemoniją ir kokią dar funkciją, be subjekto formavimo, atlieka geismas? J. Lacanas drąsiai teigia: „Nabejotinai Freudas nepaliko dvejonės, daug labiau nei Aristotelis, ko siekia žmogus, kad jo siekis yra laimė“²⁸. Šis teiginys leistų sakyti, kad ir geismo tikslas – sukurti laimingą subjektą. Bet pirmiausia laimės ir malonumo kaip svar-

biausio tikslo siekiui, prieštaravo pats S. Freudas: „Iš tikrųjų neteisinga kalbėti apie tai, kad malonumo principas valdo psichikos procesų vyksmą. Jeigu šis principas viešpatautų, nepaprastai didelė mūsų psichikos procesų dalis turėtų būti lydima malonumo, o tokią išvadą net pati bendriausioji patirtis juk kuo ryžtingiausiai atmeta. Vadinas, gali būti taip, kad psichikoje esama stiprios malonumo principo tendencijos, kuriai priešinasi tam tikros kitos jėgos ir santykiai, ir todėl galutinė baigtis ne visada gali sutapti su malonumo tendencija.“²⁹

Žengdamas anapus malonumo prin-

cipo, S. Freudas iškelia mintį apie mirties instinktą, tuo tarpu J. Lacanas žengia kitu keliu: „visiškai aišku, kad noro patenkinimas suteikia malonumą, bet puikiai žinome, kad svajotojas – aš nemanau, kad einu per toli, kai pabrėžiu lakanišką problemos sprendimą – neturi paprasto ir nedviprasmiško ryšio su savo noru. Jis atmeta jį, smerkia jį, jis jo nenori. Čia mes susiduriame su geismo esme – geismas visada turi kitą lygį, geismo geismą“³⁰. Kitaip sakant, „geismas siekia ne patenkinimo, bet veikiau savo paties pratęsimą – paties geismo“³¹. Geismas yra gyvas savęs paties pakartojimu.

PAKARTOJIMAS

Savo ankstyvuosiuose darbuose S. Freudas teigė, kad „tai, kas negali būti sąmoningai prisimenama, – kas yra išstumta – pasikartoja žmogaus elgesyje“³², taigi, pakartojimas jam buvo sąvoka, kuri reiškė neurozės simptomą, rodantį ligą. „Kliniškai kalbant, simptomas yra neišreiškiamas sąmonės pranešimas“³³, apie kurį mes sužinome tik iš to, kad jis nuolatos kartojamas. Knygoje *Anapus malonumo principo* S. Freudas prieina išvadą, kad „pakartojimo būtinybė (*wiederholungszwang*) kaip mirties instinkto manifestacija yra jo ir malonumo principo koreliavimo rezultatas“³⁴.

„Būtinybė kartoti atgaivina ir tokius praeities išgyvenimus, kuriuose nėra jokio malonumo galimybės“³⁵, – teigia S. Freudas. Šią paradoksalią situaciją (pakartojimą), kuomet malonumo siekis susiduria su anapus malonumo principo esančiu mirties instinktu, J. Lacanas apibūdina taip: „visa Freudo pakartojimo atradimo istorija, kaip funkcija, tampa

aiški tik tada, jei suprasime ją kaip mąstymo ir Realaus rezultata“³⁶. J. Lacanui pakartojimas yra „fenomenas, esantis tarp sąmonės ir sąmonės“³⁷ ir priešingai nei S. Freudui, nereiškia nieko neurotiško. Apskritai, J. Lacanas savo teorijoje panaikina bet kokias biologines pakartojimo konotacijas ir suteikia jam simbolinės sąvokos reikšmę³⁸.

Dar daugiau, priešingai nei S. Freudui, J. Lacanui pakartojimas ne tik neturi nieko bendra su neurozės simptomu, bet yra būtinas – kaip subjekto tapatybės formavimo principas, kuomet Didysis Kitas nuolat grįžta intersubjektyvios struktūros forma. „Tapatybė pakartoja save sukurdamą įtampą tarp išorinės ir vidinės realybės, todėl atsiranda dialektinė kryžkelė, kurioje susikerta baigtinės *moi* fiksacijos (būtis) ir nesibaigiantys Geismo sekų pasikeitimai (troškimas).“³⁹

Subjektas stengiasi įsteigti savo tapatybę ir sustabdyti nesibaigiantį geismų

pasikeitimą, bet negali to padaryti, nes jo tapatybės steigtis vyksta tik per socialinį diskursą ir niekada nėra priklausoma nuo jo paties. Norėdamas *būti* socialiniame diskurse, subjektas turi vis iš naujo pakartoti save kaip subjektą ir vis iš naujo kurti savo tapatybę.

J. Lacanui pakartojimas yra toks subjekto modusas, kuris užtikrina nenutrūkstantį subjekto tapatybės formavimąsi. Nors šis *procesas* niekada nesibaižia, tai nereiškia, kad jį sustabdę mes galėtume atsakyti į klausimą „kas mes esame?“. Sustabdę šį *procesą* mes ne tik

neatsakytume į klausimą, kas esame, bet apskritai negalėtume kalbėti, nes reikšmė, kuri visada yra signifikacijos proceso rezultatas, negalėtų rasti. Ji visada *a priori* randasi tik iš neapibrėžtumo.

Pakartojimas ne tik leidžia nuolat steigti naują tapatybę, bet yra paties steigimo sąlyga: „pakartojimas yra pagrindinė žymėjimo sekos charakteristika, sąmonės manifestacija kiekviename subjekte“⁴⁰; būtent pakartojimas ir sukuria patį žymėjimą, kitaip sakant, „pakartojimas yra būtinas kalbėjimui“⁴¹, nes neleidžia signifikacijai sustoti.

PERKĖLIMAS

S. Freudo psichoanalizės teorijoje perkėlimas reiškė sąmonės afektą, kuris pasireiškia psichoanalizės metu tarp psichoanalitiko ir paciento⁴². Afektai – tokie kaip meilė ir neapykanta – kylantys iš sąmonės, yra sąmoningai neprisimenamos patirties išraiškos, kurias interpretuojantis psichoanalitikas turi „perskaityti“ kaip koduotus pranešimus ir išversiti jas į pacientui „suprantamą“ kalbą.

J. Lacanas, keisdamas šios sąvokos reikšmę, pirmiausia turėjo „paneigti“ senąjį reikšmės variantą: „perkėlimas neturi nieko bendra su paslaptina afektų galimybe“⁴³ ir priartinti ją prie savo struktūralistinės psichoanalizės teorijos: „psichoanalizė yra dialektinė patirtis, ir ši mintis turi atsiskleisti, kai bandome suvokti perkėlimo prigimtį“⁴⁴. Perkėlimas tampa sąvoka, kuri išreiškia dialektinio proceso rezultata, vykstantį ne dėl emocijų, o dėl intersubjektyvaus bendravimo; taigi, iš įsivaizduojamos plotmės (afektų), J. Lacanas perkelia šią sąvoką į Simbolinę plotmę: „Pačia savo prigimtimi

mi perkėlimas yra tiesiog kalbėjimo aktas. Kiekvieną kartą, kai žmogus kalba su kitu žmogumi, jei tai yra autentiškas ir optimalus kalbėjimas, tai yra, tiesą pasakius, perkėlimas, simbolinis perkėlimas – kažkas, kas užima vietą, kurioje pasikeičia dviejų kalbančiųjų dabarties prigimtis“⁴⁵.

Kitaip sakant, „perkėlimas yra neišvengiamas kalbėjimo akte, kuris apima ženklų pasikeitimą, transformuojantį tiek kalbėtoją, tiek klausytoją“⁴⁶, bet tai nėra afektas, priklausantis kalbėtojui ar klausytojui, tai yra „žinojimas, priklausantis Kitam“⁴⁷. J. Lacanui perkėlimo sąvoka buvo reikalinga kaip „klijai“, padedantys sulipdyti kitas tris pagrindines psichoanalizės sąvokas ir paaiškinantys, kaip įmanomas bendravimas tarp žmonių, kuomet kiekviena sąmonė yra Kito diskursas, kiekvienas geismas – Kito geismas, o pakartojimas eliminuoja bet kokią įmanomą fiksuotą tapatybę, vadinasi, neįmanoma „užfiksuoti“, kas yra Kito diskursas ir Kito geismas.

Subjektas J. Lacano psichoanalizės teorijoje visuomet yra objekto atspindys, bet ši „subjekto-objekto“ perskyra yra struktūrinė – ji priklauso nuo subjekto ir objekto padėties struktūroje, bet nėra esencialistinė. Tai, kas vienu atveju yra subjektas, kitu atveju yra objektas. Paprasčiau kalbant, kai „aš matau save Kitame, Kitas save mato manyje“. Garsioji „Vaidrodžio pakopos“ teorija gali būti suprasta ne tik kaip kūdikio savęs atpažinimas veidrodyje, bet ir kaip vaidrodžio (motinos) savęs atpažinimas kūdikiyje.

Perkėlimas yra būdas, kuriuo mes – priešingai nei manė S. Freudas – ne perduodame Kitam savo žinojimą, bet pasakome, ką norime sužinoti iš Kito⁴⁸, t. y., įvardijame savo Geismą. Kaip XI seminare teigė pats J. Lacanas, „kai subjektas turi sužinoti, kad egzistuoja, įvyksta perkėlimas“⁴⁹.

Ir nepaisant to, kad kalbėdamas apie perkėlimą, J. Lacanas daugiausia kalbėjo apie psichoanalitiko ir analizuojamojo situaciją, šį terminą galime interpretuoti kaip kiekvieno subjekto ir objekto tarpusavio ryšio „pagrindinę sąlygą“, leidžiančią subjektui sužinoti, kas jis yra. Taigi, norėdamas sužinoti, kas aš esu, turiu klausti, kas aš esu Kito diskurse. Savęs atradimas per Kitą paaiškina ne tik tai, kaip veikia mūsų pasąmonė ir geismas – tai leidžia suprasti, kaip yra įmanomas pats intersubjektyvumas: nors aš priklauso nuo Kito, tačiau Kitas taip pat priklauso ir nuo manęs.

J. Lacano psichoanalizė leidžia kitaip, naujai, pažvelgti į S. Freudą teorijas, ir papildo *minties* teoriją naujomis išvalgomis, kurių originalumas ir XXI a. nesumažėja.

POST SCRIPTUM

S. Freudą psichoanalizė, kurios pradžia sąlyginai laikomi 1900-ieji metai, kuomet pasirodė jo veikalas *Sapnų aiškinimas*, paklojo pamatus naujam metodui, padedančiam kitaip nei iki tol interpretuoti ir suprasti tiek žmogų, tiek jį supantį pasaulį. XX a. viduryje ir antroje pusėje psichoanalizė išgyveno savo antrąjį gimimą, kuomet J. Lacanas ėmėsi iš principo ją perdirbti, siekdamas sukurti universalią discipliną, peržengiančią ne tik psichiatrijos, bet ir humanitarinių mokslų ribas. Ir pirmiausia jis ėmėsi keisti fundamentalių psichoanalizės sąvokų reikšmes. Taip jis tarsi pakeitė pačią psichoanalizę: nuo mokslo apie žmogaus nesąmonin-

gus impulsus iki mokslo apie nesąmoningą žmogaus priklausymą nuo Didžiojo Kito.

Iš naujo permąstydamas keturis svarbiausius psichoanalizės konceptus – pasąmonę, geismą, pakartojimą ir perkėlimą – J. Lacanas atliko psichoanalizės „koperniškąjį“ perversmą ir parodė, kad mūsų psichiniai impulsai gimsta iš daug sudėtingesnių procesų nei neįsąmoninti praeities įvykiai, kaip manė psichoanalizės pradininkas S. Freudas. Norėdami suprasti J. Lacano perversmą psichoanalizėje, pirmiausia turime suprasti keturių fundamentalių jo psichoanalizės konceptų sukūrimą ir tai, ką jais norima mums pasakyti.

Literatūra ir nuorodos

- 1 Sean Homer. *Jacques Lacan*. – London and New York: Routledge, 2005, p. 1.
- 2 Slavoj Žižek. *Tarrying With the Negative*. – Durham: Duke university press, 1993, p. 4.
- 3 Slavoj Žižek. *The Žižek Reader*, Ed. By Elisabeth Wright and Edmund Wright. – Oxford, UK and Mass, USA: Blackwell, 1999, p. 40–41.
- 4 Sean Homer. *Jacques Lacan*, p. 3–35.
- 5 Audronė Žukauskaitė. *Anapus signifikanto principo*. – Vilnius: Aidai, 2001, p. 69.
- 6 Jacques Lacan. *The Psychoses 1955–1956*. Iš prancūzų kalbos vertė Russel Grigg. – London, New York: W. W. Norton & Company, 1993, p. 167.
- 7 Audronė Žukauskaitė. *Anapus signifikanto principo*, p. 84.
- 8 Sean Homer. *Jacques Lacan*, p. 8.
- 9 Dylan Evans. *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*. – London and New York: Routledge, 2005, p. 217.
- 10 Raimundas Milašiūnas. Apie autorių // Sigmund Freud. *Kasdienio gyvenimo psichopatologija*. Iš vokiečių kalbos vertė O. Meiglienė, R. Jonynaitė. – Vilnius: Apostrofa, 2006, p. 370–371.
- 11 Audronė Žukauskaitė. *Anapus signifikanto principo*, p. 84.
- 12 Jacques Lacan. *Écrits*. Iš prancūzų kalbos vertė Bruce Fink. – New York and London: W. W. Norton & Company, 1999, p. 10.
- 13 Audronė Žukauskaitė. *Slavojaus Žižeko tikrovės filosofija // Slavojus Žižekas*. Viskas, ką norėjote sužinoti apie Žižeką, bet nedrįsote paklausti Lacano. Iš anglų kalbos vertė Audronė Žukauskaitė. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005, p. 12.
- 14 Jacques Lacan. *The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*. Iš prancūzų kalbos vertė Alan Sheridan. – London, New York: W. W. Norton & Company, 1998, p. 127.
- 15 Ten pat, p. 126.
- 16 Audronė Žukauskaitė. *Anapus signifikanto principo*, p. 83.
- 17 Jacques Lacan. *The Ethics of Psychoanalysis 1959–1960*. Iš prancūzų kalbos vertė Dennis Porter. – London, New York: W. W. Norton & Company, 1992, p. 12.
- 18 Audronė Žukauskaitė. *Anapus signifikanto principo*, p. 83.
- 19 Ten pat, 87.
- 20 Jacques Lacan. *The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*, p. 275.
- 21 Dylan Evans. *An Introductory Dictionary of Lacanian*, p. 36.
- 22 Audronė Žukauskaitė. *Anapus signifikanto principo*, p. 103.
- 23 Jacques Lacan. *The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*, p. 235.
- 24 Audronė Žukauskaitė. *Anapus signifikanto principo*, p. 104.
- 25 Dylan Evans. *An Introductory Dictionary of Lacanian*, p. 37.
- 26 Audronė Žukauskaitė. *Slavojaus Žižeko tikrovės filosofija // Slavojus Žižekas*. Viskas, ką norėjote sužinoti apie Žižeką, bet nedrįsote paklausti Lacano, 2005, p. 11.
- 27 Ten pat, 11.
- 28 Jacques Lacan. *The Ethics of Psychoanalysis 1959–1960*, p. 13.
- 29 Sigmund Freud. *Anapus malonumo principo*. Iš vokiečių kalbos vertė A. Gailius. – Vilnius: Vyturis, 1999, p. 41–42.
- 30 Jacques Lacan. *The Ethics of Psychoanalysis 1959–1960*, p. 14.
- 31 Audronė Žukauskaitė. *Anapus signifikanto principo*, p. 104.
- 32 Ellie Regland-Sullivan. *Jacques Lacan and the Philosophy of Psychoanalysis*. – Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1987, p. 110.
- 33 Ten pat.
- 34 Ten pat, p. 111.
- 35 Sigmund Freud. *Anapus malonumo principo*, p. 58.
- 36 Jacques Lacan. *The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*, p. 49.
- 37 Ellie Regland-Sullivan. *Jacques Lacan and the Philosophy of Psychoanalysis*, p. 111.
- 38 Ten pat, 112.
- 39 Ten pat.
- 40 Dylan Evans. *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*, p. 164.
- 41 Jacques Lacan. *The Psychoses 1955–1956*, p. 242.
- 42 Dylan Evans. *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*, p. 211.
- 43 Jacques Lacan. *Écrits*, p. 184.
- 44 Ten pat, p. 177.
- 45 Jacques Lacan. *Freud's Papers on Technique*. Iš prancūzų kalbos vertė John Forrester. – London, New York: W. W. Norton & Company, 1991, p. 109.
- 46 Dylan Evans. *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*, p. 212.
- 47 Ten pat.
- 48 Ellie Regland-Sullivan. *Jacques Lacan and the Philosophy of Psychoanalysis*, p. 121.
- 49 Jacques Lacan. *The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*, p. 232.